

Τι επιλέγουμε στο ασφαλιστικό;

02/05/2014

Τι επιλέγουμε στο ασφαλιστικό;

Μονόδρομος απαξίωσης ή μια θαρραλέα νέα αρχή;

Από την ΜΙΡΑΝΤΑ ΞΑΦΑ και τον ΠΛΑΤΩΝΑ ΤΗΝΙΟ

Επιτροπή Σπράου, Οικονομία και Συντάξεις: Συνεισφορά στον κοινωνικό διάλογο, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1997

Nicholas Barr and Peter Diamond, *Pension Reform: A Short Guide*, Oxford University Press 2010, 260 pp.

Εθνική Σύμβαση

Οι συντάξεις και η πρόταση για Κατάργηση Ταμείων

Το 1997 η Έκθεση Σπράου επιχειρηματολόγησε υπέρ ενός διαλόγου που να κατέληγε σε *σευσιαστικές* αλλαγές στις συντάξεις. Σύμφωνα με τους συντάκτες της, *υπήρχε* χρόνος για προετοιμασία, «*ως το 2005*». Η λυσσαλέα αντίδραση προτίμησε την άρνηση και αρνήθηκε κάθε προετοιμασία^[1]. Οι ιδέες παρέμειναν προσκολλημένες στην υπεράσπιση μιας *απαρχαιωμένης*, *άδικης* και *ατελέσφορης* κατάστασης. Ακόμη και όσοι προσπάθησαν να ανακινήσουν κάποια συζήτηση αγνοήθηκαν^[2]. Αποτέλεσμα αυτής της άρνησης ήταν ότι όσα ακολούθησαν – προτάσεις «Γιαννίτση» (2001), «Νόμος Ρέππα» (2002), «Νόμος Πετραλιά» (2008)– ήταν πλήρως σε αναντιστοιχία με την πρόκληση και βεβαίως να μην αποτραπεί η χρεοκοπία της χώρας.

Όσο η Ελλάδα έμενε στάσιμη άλλες χώρες προχωρούσαν. Η Γερμανία το 2003 ανταποκρίθηκε στην πρόκληση και προχώρησε σε *τολμηρές αλλαγές* στο δικό της σύστημα. Η γερμανική επιμονή, *συνεπώς*, να είναι το ασφαλιστικό ένα από τα πρώτα μέτρα που θα συνόδευαν το Μνημόνιο ήταν απολύτως κατανοητή. Πώς να πειστεί ο Γερμανός ψηφοφόρος να πληρώσει προκειμένου να αποφύγουν οι Έλληνες τις ίδιες αλλαγές που ο ίδιος –*επώδυνα* και με κόστος προσωπικό– είχε αποδεχθεί λίγα χρόνια πριν;

Έτσι προέκυψε ο ασφαλιστικός νόμος «Λοβέρδου» το 2010 – μέσα σε λίγες εβδομάδες, χωρίς διάλογο και χωρίς προετοιμασία. Αυτό δεν απέτρεψε την Τρόικα και τρεις ελληνικές κυβερνήσεις να διακηρύξουν ότι «το Ασφαλιστικό λύθηκε»^[3]. Όμως, από το χρονικό σημείο αυτής της «επίλυσης» και μετά, έχουν περικοπεί οι συντάξεις ογδοντάχρονων συνταξιούχων – ξανά και ξανά, συνολικά δέκα (10) φορές έως το 2013. Μερικοί, μάλιστα, είδαν τις συντάξεις τους να μειώνονται *σωρευτικά* κατά το ήμισυ. Το πολυνομοσχέδιο του Απριλίου 2014 προειδοποιεί για επερχόμενη νέα περικοπή ως τον Ιούλιο 2014 – αυτή την φορά στις επικουρικές συντάξεις. Λες

και υπάρχει διαφορά για τον συνταξιούχο αν του παίρνουν το ίδιο ποσό από την δεξιά ή την αριστερή τσέπη.

Τα δύο κυβερνητικά κόμματα θα ήθελαν πολύ να φωνάξουν «φτου ξελεφτεριά!» στο ασφαλιστικό. Για τον λόγο αυτό κάνουν ό,τι μπορούν για να αποκρύψουν όποια στοιχεία θα μπορούσαν να αντικρούσουν τον ισχυρισμό. Ο Κοινωνικός Προϋπολογισμός, ετήσια έκδοση από το 1962, διακόπτεται το 2009. Επιλεκτικές διαρροές στοιχείων προς τον Τύπο δεν κρύβουν ότι οι συντάξεις είναι η αχίλλειος πτέρνα της δημοσιονομικής προσαρμογής, και η βαθύτερη μαύρη τρύπα του προϋπολογισμού. Στο παιχνίδι συλλογικού αυτισμού όμως έχει ενεργό ρόλο και η αξιωματική αντιπολίτευση. Τι άλλο κάνει, όταν ευαγγελίζεται ολική επαναφορά ενός άδικου και σπάταλου συστήματος που ήταν υπεύθυνο για την χρεοκοπία του 2009;

Το δημόσιο σύστημα συντάξεων βουλιάζει αβοήθητο στην ανυποληψία και τον μαρασμό. Εξακολουθεί να είναι δαπανηρό, αλλά δεν επιτελεί ούτε την στοιχειώδη λειτουργία για την οποία υπάρχει – την προστασία εισοδήματος ηλικιωμένων. Όταν μια ογδοντάχρονη συνταξιούχος που εισπράττει την σύνταξή της επί εικοσαετία δεν μπορεί να γνωρίζει τον Μάιο 2014 με πόσα χρήματα θα πρέπει να βγάλει τον Αύγουστο του ίδιου έτους, τότε το σύστημα συντάξεων έχει αποτύχει. Διατηρείται σε ζωή μόνο επειδή κανένα από τα κόμματα δεν έχει το θάρρος να παραδεχθεί ότι χρειάζεται κάτι καινούργιο.

Όλα τα κόμματα, εκτός από την Δράση, η οποία είχε το θάρρος τον Μάιο του 2012 να αντισταθεί στη συλλογική εθελοτυφλία. Είχε μάλιστα την παρηρησία να καταθέσει και συγκεκριμένη πρόταση και να επιχειρηματολογήσει υπέρ αυτής. Η πρόταση αυτή είχε ως κύριο χαρακτηριστικό της την θέσπιση Εθνικής Σύνταξης και δευτερευόντως την κατάργηση Ταμείων. Χάριν συντομίας από εδώ και πέρα αναφέρεται ως Πρόταση Κατάργησης Ταμείων – Εθνικής Σύνταξης (*Πρόταση ΚΤΕΣ*). Η πρόταση αυτή αγνοήθηκε από τους περισσότερους. Οι υπόλοιποι την απέρριψαν ως «εκλογικό πυροτέχνημα». Δεν συζητήθηκε, ούτε γενικά ούτε στις λεπτομέρειές της. Επρόκειτο για «νεοφιλελεύθερο λαϊκισμό»; Ή, αντιθέτως, για «κατάργηση του κοινωνικού κράτους»; Ή και τα δύο ταυτοχρόνως;

Δύο χρόνια μετά την κατάθεση αυτής της πρότασης και στα πρόθυρα νέων εκλογικών αναμετρήσεων είναι επιτέλους καιρός να ανοίξει η συζήτηση που εκκρεμεί ήδη από το 1997 και από την Έκθεση Σπράου. Προκειμένου να μην εκτραπεί ο διάλογος σε αοριστολογίες και διακηρύξεις πίστης σε κενές περιεχομένου αιώνιες αρχές, ίσως είναι καλύτερο η συζήτηση να επικεντρωθεί στην υπαρκτή και συγκεκριμένη Πρόταση ΚΤΕΣ. Με τοποθετήσεις επί συγκεκριμένων η εξέλιξη θα είναι πιο γόνιμη και, ελπίζουμε, πιο αποτελεσματική[4].

Το κείμενό μας αυτό κάνει μια αρχή, πλάνοντας το νήμα από εκεί που είχε μείνει. Αρχικά παρουσιάζουμε την Πρόταση ΚΤΕΣ, καθώς και μια σύντομη επισκόπηση των πλεονεκτημάτων για την οικονομία και τους συνταξιούχους, σημερινούς και μέλλοντες. Αναφερόμαστε κατόπιν σε

τρεις καίριες ελλείψεις οι οποίες πρέπει να συμπληρωθούν για να είναι πλήρης η πρόταση. Οι ελλείψεις αυτές μπορούν να συμπληρωθούν – είναι όμως ένα έργο που απαιτεί μελέτη και προετοιμασία για μια περίοδο διετίας. Τέλος, αναφερόμαστε στην ανάγκη επείγουσας διορθωτικής παρέμβασης που πρέπει να γίνει στο αμέσως επόμενο διάστημα.

Η πρόταση του Μαΐου 2012

Η Πρόταση ΚΤΕΣ εκφράστηκε από τον Στέφανο Μάνο με οικονομία λόγου και αποτελείται από πέντε σημεία:

(1) Εθνική σύνταξη 700 ευρώ τον μήνα, (2) η οποία αποδίδεται σε όλους τους Έλληνες και τις Ελληνίδες, (3) άνω των 67 ετών. (4) Η σύνταξη καταβάλλεται χωρίς πληρωμή εισφορών, δηλαδή (5) με πλήρη κατάργηση της εισπραχής εισφορών.

Το κόστος της σύνταξης αυτής καλύπτεται από:

(α) Την αποφυγή πληρωμής συντάξεων γήρατος σε μικρούς σε ηλικίες συνταξιούχους (< 67)

(β) ανακατανομή των ήδη καταβαλλόμενων επιχορηγήσεων σε ασφαλιστικά ταμεία και κοινωνικούς πόρους από τον Προϋπολογισμό.

(γ) Εξοικονόμηση διοικητικού κόστους από την κατάργηση του εισπρακτικού μηχανισμού των Ταμείων, ο οποίος δεν θα χρειάζεται πλέον.

Η πρόταση ανέφερε επί λέξει: «Κοστίζει περίπου 15 δις. ευρώ το χρόνο (8.400 ευρώ το χρόνο σύνταξη για 1.800.000 άτομα που πέρασαν τα 67). Δηλαδή σχεδόν 3 δις. ευρώ λιγότερο από όσα πληρώνει τώρα το κράτος για συντάξεις του δημοσίου τομέα και επιχορηγήσεις στα ασφαλιστικά ταμεία»[\[5\]](#).

Η πρόταση αυτή έχει τα εξής οφέλη:

α) Μεγάλη ενίσχυση ανταγωνιστικότητας από την κατάργηση της εισφοράς 26% (20% κύρια, 6% επικουρική) πάνω στους μισθούς που επιβαρύνει τους εργοδότες και εργαζόμενους. Η εισφορά αυτή τώρα μετακυλιέται σε όλη την εμπορεύσιμη παραγωγή και στις εξαγωγές, επιβαρύνοντας άμεσα την ανταγωνιστικότητα.

(β) Δημοσιονομικό όφελος από την εξοικονόμηση της μισθοδοσίας χιλιάδων υπαλλήλων ταμείων που σήμερα απασχολούνται στην εισπραχτή εισφορών αλλά και για να υπολογίζουν συντάξεις.

(γ) Μείωση κόστους συμμόρφωσης στα λογιστήρια των επιχειρήσεων από την ριζική απλούστευση των υποχρεώσεων των επιχειρήσεων.

(δ) Έμμεσα οφέλη από τη σαφήνεια στην νομοθεσία. Η σαφήνεια στα δικαιώματα διευκολύνει την αναζήτηση επιπλέον ποσών για την αναπλήρωση εισοδήματος για όσους σήμερα δικαιούνται

σύνταξη μεγαλύτερη των 700 ευρώ – βασιζόμενη σε δική τους προσπάθεια[6]. Η λύση αυτή προφανώς θα γίνει με την ανάπτυξη ανταγωνιστικών πακέτων αναπλήρωσης εισοδήματος έξω από το Κράτος – δηλαδή είτε από επαγγελματική ασφάλιση είτε από ασφαλιστικές εταιρείες. Δηλαδή με τους λεγόμενους δεύτερο και τρίτο πυλώνα.

(ε) Μια ουσιαστική συμβολή στην *μείωση του μεγέθους του κράτους*, η οποία θα άνοιγε και προοπτικές μειώσεων φορολογίας σε βάθος χρόνου.

Η πρόταση αυτή, όπως παρουσιάστηκε, ξένισε αλλά και *συκοφαντήθηκε*: Το κύριο πρόβλημα στην αντιμετώπιση από την κοινή γνώμη αφορούσε μια «πολιτισμική» διαφορά: Οι εισηγητές της πρότασης έβλεπαν ως *πλεονέκτημα* και κύριο λόγο πρόκρισης την εξοικονόμηση διοικητικού κόστους. Αυτό βέβαια θα στερούσε το αντικείμενο εργασίας από χιλιάδες υπαλλήλους Ταμείων, ενώ θα περιόριζε ριζικά και την δυνατότητα πελατειακών συναλλαγών. Όμως οι κρατιστές έβλεπαν τα *ίδια* θέματα ως *μειονέκτημα* και *κύριο λόγο απόρριψης της πρότασης*. Το ίδιο αντικείμενο το οποίο, κατά τους προτείνοντες, ήταν το *όφελος* του ουσιαστικού περιορισμού του μεγέθους του Κράτους ήταν το *απορριπτό κόστος* της απώλειας θέσεων εργασίας. Οι μεν επεδίωκαν την κατάργηση του πελατειασμού, οι δε την διατήρησή του.

Ελλείψεις της Πρότασης ΚΤΕΣ

Όμως η *Πρόταση ΚΤΕΣ*, όπως παρουσιάστηκε τον Μάιο του 2012, είχε τρεις σοβαρές ελλείψεις. Αυτοί που την πρότειναν (στην δίνη των εκλογών οργής του 2012) σίγουρα δεν είχαν ψευδαισθήσεις ότι η πρόταση ήταν πλήρης. Έλπιζαν ότι οι ελλείψεις θα εντοπιζόνταν και θα συμπληρώνονταν κατά τη συζήτηση επί της πρότασης. Αφού αυτή η συζήτηση δεν διεξήχθη ποτέ, οι ελλείψεις παραμένουν, αποδυναμώνοντας την πρόταση συνολικά. Τα κρίσιμα κενά ήταν τρία:

- Πρώτον, η πρόταση αγνοούσε την ασφάλιση υγείας. Χωρίς κατάργηση των αντίστοιχων εισφορών, παράλληλα με τις εισφορές για σύνταξη, δεν μπορεί να αντληθεί το όφελος της ολικής κατάργησης της γραφειοκρατίας.

- Δεύτερον, η πρόταση δεν ανέφερε τι θα γινόταν για αυτούς που σήμερα δικαιούνται συντάξεις άνω των 700 ευρώ – δηλαδή της «μεσαίας τάξης». Η περιγραφή υπονοούσε ότι θα αναπτυσσόταν ο τομέας της ιδιωτικής / συλλογικής αποταμίευσης για να αναπληρώσει το κενό. Όμως δεν έλεγε ούτε πώς ούτε και σε ποιο βαθμό η ανάπτυξη ενός τέτοιου κλάδου θα αποτελούσε αντικείμενο κρατικής μέριμνας ή συγκεκριμένων πολιτικών πρωτοβουλιών. Και η έκφραση της ευχής «ότι θα ανταποκριθεί ο ιδιωτικός τομέας» δεν αρκεί.

- Τρίτον, και σοβαρότερο, η πρόταση περιέγραφε το σύστημα σε πλήρη λειτουργία, αγνοώντας προβλήματα μετάβασης στο νέο σύστημα. Όσοι γνωρίζουν τις τεχνικές πτυχές ασφαλιστικών θεμάτων αναγνώρισαν την περιγραφή του συστήματος σαν ένα σύστημα πλήρως ώριμο – δηλαδή αφού έχει εφαρμοστεί επί μακρά σειρά ετών (αυτό που λέγεται στα αγγλικά *steady state*). Η περιγραφή του συστήματος σε κατάσταση πλήρους λειτουργίας είναι το πρώτο απαραίτητο βήμα, αλλά πρέπει να συνοδεύεται και από πρόταση για τη μεταβατική περίοδο.

Προβλήματα μετάβασης

Το να συγκρίνεις δύο συστήματα σε πλήρη ανάπτυξη –όπως το ισχύον σήμερα με το προτεινόμενο– στα θεωρητικά οικονομικά αποκαλείται πρόβλημα «συγκριτικής δυναμικής». Είναι σαν να συγκρίνουμε δύο τρένα που κινούνται παράλληλα με την ίδια μεγάλη ταχύτητα. Από το ένα τρένο βλέπεις μέσα στο άλλο, ούτως ώστε να έχεις άποψη αν το άλλο τρένο είναι καλύτερο, πολυτελέστερο, αποδοτικότερο, όμως δεν μπορείς να πηδήξεις από το ένα τρένο στο άλλο.

Η Πρόταση ΚΤΕΣ περιέγραφε το σύστημα σε πλήρη λειτουργία, χωρίς να λέει πώς θα φτάσουμε εκεί. (Σημειώνεται βεβαίως ότι ούτε το σύστημα Λοβέρδου συνοδεύτηκε με μελέτη για την μεταβατική περίοδο – πράγμα πασιδηλο ακόμη και για τους αδαείς). Το να πει κανείς ότι το νέο σύστημα θα εφαρμόζεται καθώς μπαίνει κάθε ηλικία στην αγορά εργασίας (όπως ίσχυε, παραδείγματος χάρη, για το απορριφθέν σύστημα Γιαννίτση) θα απαιτούσε μεταβατική περίοδο μακρότερη των 50 ετών. Για τα επόμενα 10-15 χρόνια, τα οφέλη θα ήταν σχεδόν ανύπαρκτα και το όφελος εισαγωγής του νέου συστήματος μηδενικό.

Συνεπώς, αυτό που απαιτείται είναι προτάσεις για να συντμηθεί η μεταβατική περίοδος και να χρηματοδοτηθεί το κόστος μετάβασης (Legacy cost).

Είναι τα προβλήματα ανυπέβλητα;

Τα τρία κενά είναι σίγουρα σημαντικά. Είναι όμως ικανά να οδηγήσουν σε συλλήβδην απόρριψη της πρότασης ως ανεδαφικής; Είναι σίγουρο ότι πολύ θα ήθελαν να απορρίψουν *κάθε* νέα ιδέα όσοι προσπαθούν να πείσουν ότι δεν χρειάζεται νέο ασφαλιστικό. Το πρόβλημά τους δεν είναι ότι η σημερινή κατάσταση είναι ικανοποιητική, αλλά ότι οι ίδιοι δεν αντέχουν τη συζήτηση. Ας σκεφτούμε όμως ποια είναι η αντιπρότασή τους στην ανακίνηση συζήτησης. Ό,τι και να ισχυρίζονται τα Δελτία Τύπου του Υπουργείου Εργασίας, η πορεία από το 2010 δείχνει ότι αυτό που προκύπτει ως μονόδρομος δεν είναι παρά μια συνεχώς απαξιωνόμενη κουρελού. Ένα σύστημα ανίκανο να εγγυηθεί ακόμη και τα στοιχειώδη δημόσια αγαθά που οφείλει να εξασφαλίζει ένα σύστημα δημόσιων συντάξεων. Ό,τι και να λένε οι υποστηρικτές της αδράνειας, η αλήθεια είναι ότι αυτό που βρίσκεται σε εξέλιξη στην *πράξη* δεν είναι παρά μια *ιδιωτικοποίηση από την πίσω πόρτα* –μέσω *σιγής και ανυποληψίας*. Από το 2010 το σύστημα pay-as-you-go συμπεριφέρεται προς τους καλύτερους του ασφαλισμένους ως pay-what-I-like. Ποιος θα πλήρωνε για να συμμετάσχει σε ένα τέτοιο σύστημα;

Υπάρχουν απαντήσεις συμπλήρωσης της Πρότασης ΚΤΕΣ;

Η πραγματική εξέλιξη της κοινωνικής ασφάλισης από το 2010 αποτελεί και το ισχυρότερο επιχείρημα για να γυρίσουμε σελίδα. Οι δραστικές περικοπές της περιόδου 2010 και μετά καθιστούν την πρόταση τεχνικά ευκολότερη και ελκυστικότερη. Το κρίσιμο σημείο είναι ότι μόνο μια πρόταση που έχει ως σημείο εκκίνησης μια τίμια ματιά στα πραγματικά στοιχεία –που θα υπάρξει αν ανοίξει με ειλικρίνεια το ασφαλιστικό– μπορεί να εγγυηθεί ασφάλεια εισοδήματος των ηλικιωμένων. Το ζητούμενο για τον συνταξιούχο, τόσο τον σημερινό όσο και τον αυριανό, είναι να μπει ένα απαραβίαστο όριο ασφαλείας πέραν του οποίου να μην μπορούν να μειωθούν οι συντάξεις. Αυτό μπορεί να γίνει μόνο αν εγκαταλειφθεί το σημερινό σύστημα, το οποίο συνεχίζει να υπόσχεται πολλά (για να εξαγοράζει ψήφους) προκειμένου να περικόπτει αλύπητα αργότερα.

Η ένσταση για τις εισφορές υγείας αντιμετωπίζεται σχετικά εύκολα, αφού το σύστημα εισφορών υγείας έχει ήδη καταρρεύσει αφήνοντας εκατοντάδες χιλιάδες, κυρίως ελεύθερους επαγγελματίες, αλλά όχι μόνο, τελείως ανασφάλιστους. Οι άνθρωποι αυτοί προκειμένου να τύχουν ιατρικής φροντίδας εξευτελίζονται αυτοχαρακτηριζόμενοι ως «άποροι» – ακόμη και μετά από ολόκληρη ζωή συνεπώς πληρωμής εισφορών. Υπάρχουν προτάσεις για θέσπιση εκδοχής του Αγγλικού συστήματος όπου οι εισφορές υγείας αντικαθίστανται από φορολογία εισοδήματος. Αν και δεν είναι της παρούσης, θα μπορούσε να εξεταστεί και παραλλαγή του Ολλανδικού συστήματος του 2006 – όπου καταργούνται τα Ταμεία Υγείας και αντικαθίστανται από υποχρεωτική ιδιωτική ασφάλιση[7]. Και οι δύο εκδοχές έχουν και άλλα πλεονεκτήματα για την περιθάλψη ανεξάρτητα από το θέμα των εισφορών. Όσον αφορά την πρόταση για τις συντάξεις, τόσο μετάβαση στο Αγγλικό ή στο Ολλανδικό σύστημα επιτυγχάνουν το ζητούμενο που είναι η ολοσχερής κατάργηση των εισφορών προς κρατικά Ταμεία.

Ως προς την ανάπτυξη δεύτερου και τρίτου πυλώνα, αυτή δεν μπορεί να γίνει από τη μια μέρα στην άλλη. Εξίσου δεν μπορεί και το Κράτος να νίπτει τας χείρας του από τις ευθύνες ταχείας πρόωθησης. Όμως είναι σίγουρο ότι η αξιοποίηση της ευρύτατης Ευρωπαϊκής εμπειρίας αλλά και πρωτοβουλίες στο πεδίο της οικονομικής κατάρτισης και καταπολέμησης του οικονομικού αναλφαριθμητισμού θα μπορέσουν να αναπληρώσουν το κενό. Εξάλλου οι τομείς αυτοί θα απορροφήσουν τόσο πόρους με την μορφή αποταμιεύσεων όσο και εργατικό δυναμικό – όπως τους εργαζόμενους στα σημερινά Ταμεία. Συνεπώς η παράλληλη και συντονισμένη πορεία όλων των πυλώνων έχει προφανή πλεονεκτήματα.

Η μεταβατική περίοδος και το κόστος «κληρονομιάς»

Όλες οι ασφαλιστικές μεταρρυθμίσεις δημιουργούν ένα «κόστος κληρονομιάς» (Legacy cost) κατά την μεταβατική περίοδο. Αυτό είναι αναπόφευκτο αφού υπάρχουν υποσχέσεις που χορηγήθηκαν με βάση το προηγούμενο σύστημα οι οποίες, για λόγους στοιχειώδους αξιοπιστίας του Κράτους, οφείλουν να χρηματοδοτηθούν. Οι απόψεις διεθνώς[8] συμπίπτουν ότι είναι προτιμότερο αυτό το κόστος να απομονωθεί και να χρηματοδοτηθεί με τρόπο διακριτό από το νέο σύστημα, προκειμένου η πλήρης λειτουργία του να αρχίσει απρόσκοπτα το ταχύτερο δυνατόν.

Στο πλαίσιο αυτό υπάρχουν λύσεις που έχουν εφαρμοστεί αλλού. Οι λύσεις αυτές θα επέτρεπαν ταχεία μετάβαση σε σύστημα με τα γενικά χαρακτηριστικά της Πρότασης ΚΤΕΣ. Έτσι θα μπορούσε να προκύψει μια «λογικά σύντομη» μεταβατική περίοδος, χωρίς απώλειες δικαιωμάτων και με ταχεία συσσώρευση αποταμιεύσεων σε ατομικούς λογαριασμούς. Η λειτουργία των λογαριασμών αυτών θα εμπεδώσει έναν ενάρετο κύκλο κατά τον οποίο οι αποταμιευτές τόσο επωφελούνται από όσο και ωφελούν την ανάκαμψη.

Το κρίσιμο ερώτημα προκύπτει για το τμήμα των συντάξεων πέραν της δημόσιας σύνταξης του πρώτου πυλώνα. Το πρόβλημα είναι γνωστό ως η *διπλή επιβάρυνση της μεταβατικής γενιάς*[9]. Προκειμένου να καταβάλλονται οι σημερινές συντάξεις ενώ ταυτόχρονα συσσωρεύονται κεφάλαια για νέες μη κρατικές κεφαλαιοποιητικές συντάξεις, η μεταβατική γενιά θα πληρώνει δύο φορές.

Στο ζήτημα αυτό υφίσταται, πλέον, εκτενής τεχνογνωσία. Η χρηματοδότηση της διπλής επιβάρυνσης γίνεται με ειδικά ομόλογα. Τα ομόλογα αυτά διαφέρουν από τα συνήθη ομόλογα, αφού αντιστοιχούν «αυτομάτως» σε μεγαλύτερη ζήτηση εκ μέρους αυτών που θα αποταμιεύουν για τη δική τους μελλοντική σύνταξη. Το δημόσιο χρέος θα αυξηθεί, αλλά θα χρηματοδοτείται ευκολότερα. Για τον λόγο αυτό σε χώρες που προχώρησαν σε τέτοια μεταρρύθμιση, όπως η Πολωνία, η αύξηση του δημόσιου χρέους λόγω του ασφαλιστικού εξαιρείται από τον ορισμό του χρέους της συνθήκης του Μάαστριχτ. Ο λόγος είναι απλός: Το νέο «χρέος» δεν αυξάνει την συνολική έκθεση σε «δανεικά» κεφάλαια. Απλώς φέρνει στην επιφάνεια κάτι που ως τώρα όλοι γνώριζαν πλην όμως δεν κατέγραφαν, το *αφανές χρέος*, δηλαδή το ακάλυπτο τμήμα των μελλοντικών συντάξεων που πρέπει να πληρωθούν.

Άρα, ακόμη και αν δεν υπάρχουν χρήματα, υπάρχουν λύσεις. Όμως, για να εφαρμοστούν αυτές σε δύο χρόνια πρέπει να γίνουν άμεσα οι σχετικές προπαρασκευαστικές ενέργειες:

— Δυνατότητα πλαισίωσης εθνικής σύνταξης με «σοουδικού τύπου» συντάξεις νοητής κεφαλαιοποίησης – οι οποίες δίνουν την εικόνα μιας νέας αρχής χωρίς να απαιτούν επιπλέον κεφάλαια[10]. Με τον τρόπο αυτό η κρατική σύνταξη, εκτός της προστασίας από τη φτώχεια, μπορεί να προσφέρει και αναπλήρωση εισοδήματος.

— Φορολογικά κίνητρα για να αποφευχθεί η διπλή φορολογία των εισφορών και των συντάξεων από ήδη φορολογημένο εισόδημα στο ιδιωτικό κεφαλαιοποιητικό σύστημα ασφάλισης.

— Αξιοποίηση ιδιαιτεροτήτων της Ελλάδας, όπως η ακίνητη περιουσία, για χρηματοδότηση συντάξεων των εργαζόμενων ηλικίας 45 ετών και άνω. Αυτό θα μπορούσε να γίνει μέσω της άντλησης εισοδήματος από το ακίνητο στο οποίο ζουν οι ίδιοι, με αντίστοιχη μείωσή του ποσοστού ιδιοκτησίας τους (δηλαδή *reverse mortgages* ειδικού τύπου[11]).

— Για να μπορέσει να λειτουργήσει το σύστημα απαιτείται ο πολίτης να διαθέτει τη δυνατότητα χειρισμού περίπλοκων θεμάτων αποταμίευσης. Ο σημερινός πατερναλισμός σημαίνει ότι το κράτος αναλάμβανε την ευθύνη για το σύνολο σχεδόν των αποφάσεων συνταξιοδότησης (και όχι μόνο).

Αποτέλεσμα είναι η ατροφία οικονομικής σκέψης και εκτεταμένος οικονομικός αναλφαριθμισμός[12]. Για να επιτύχουν συστήματα που αποκεντρώνουν αποφάσεις, απαιτείται να καταπολεμηθεί αυτό το φαινόμενο ως αυτοτελής και συνειδητός στόχος πολιτικής.

Πρόγραμμα ανάταξης όσο διαρκεί η προετοιμασία

Για να προχωρήσουμε πρέπει να αποδεχθούμε ευθαρσώς ότι δεν ξεμπερδέψαμε με το ασφαλιστικό. Ότι για τις δικές μας συντάξεις αλλά και για το καλό της οικονομίας δεν μπορεί, από τη μια πλευρά, να αρνούμαστε το πρόβλημα και, από την άλλη, να κόβουμε τις συντάξεις ογδοντάχρονων 10 φορές σε 3 χρόνια. Όμως, ένα τέτοιο πρόγραμμα δεν μπορεί να νομοθετηθεί άμεσα ούτε να ψηφιστεί σε ένα βράδυ – όπως έγινε με τις βεβιασμένες μεταρρυθμίσεις της περιόδου της τρόικας. Αλλά μετά από δύο χρόνια εντατικής προετοιμασίας μπορεί να σχεδιαστεί ένα νέο σύστημα που να εξασφαλίζει όλα τα νομικά, αναλογιστικά και διοικητικά προαπαιτούμενα.

Στο διάστημα προετοιμασίας το σύστημα συντάξεων δεν μπορεί να αφεθεί στην τύχη του. Απαιτείται ένα διετές πρόγραμμα ανάταξης που να περιλαμβάνει εκ παραλλήλου την κοινωνική ασφάλιση και την απασχόληση, το οποίο θα αναστρέψει την καταστροφική πορεία των τελευταίων ετών. Το πρόγραμμα πρέπει να στηρίζει την εργασία, αντί να αναδεικνύει ως φορολογικούς εγκληματίες άτομα που προσπαθούν να σώσουν την επιχείρησή τους ή την οικογένειά τους. Κρίσιμος ρόλος πρέπει να αποδοθεί: Στην επιστροφή στην εργασία των ανέργων αλλά και όσων (κυρίως γυναικών) συνταξιοδοτήθηκαν πρόωρα από το 2010. Στην απασχόληση των νέων της «ριγμένης γενιάς». Ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να υπάρχει για το σύστημα ασφάλισης των ελεύθερων επαγγελματιών όπου η διατήρηση ενός παλαιολιθικού συστήματος κλάσεων τους καταδικάζει τώρα σε μαζική αποχή από την ασφάλιση. Τον σχεδιασμό της αντίδρασης στην κατάργηση των κοινωνικών πόρων προκειμένου να μην επιστρέψει η επιβάρυνση του κοινωνικού συνόλου από την πίσω πόρτα.

Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης όπως είναι σήμερα έχει την αφετηρία του σε πρωτοβουλία του Ελευθέριου Βενιζέλου. Όπως και στις Ηνωμένες Πολιτείες, που εισήγαγαν το δικό τους σύστημα την ίδια εποχή, είχε στόχο να δημιουργήσει έναν ενάρετο κύκλο μεταξύ κοινωνικής ευημερίας και ανάπτυξης. Η μακροήμερευσή του και η επιτυχία κατά την δεκαετία του 1950 και '60 οφείλονταν σε αυτή την σύμπραξη. Η νέα σελίδα που πρέπει να ανοίξει η Ελλάδα μετά το μνημόνιο οφείλει να αναζητήσει μια άλλη τέτοια σύμπραξη, σε διαφορετική βάση αλλά με το ίδιο κεντρικό χαρακτηριστικό: την ένταξη της εξυπηρέτησης της κοινωνικής ανάγκης στην ανάπτυξη της οικονομίας.

Θεωρούμε ότι η παραπάνω Πρόταση ΚΤΕΣ, κατάλληλα συμπληρωμένη, πληροί αυτές τις προϋποθέσεις και για τον λόγο αυτόν την καταθέτουμε ξανά σε δημόσιο διάλογο και

προβληματισμό. Ελπίζουμε να υπάρχουν και άλλες εναλλακτικές προτάσεις που επιτυγχάνουν το ίδιο ή καλύτερο αποτέλεσμα. Αλλά αν δεν αρχίσει η συζήτηση δεν θα το μάθουμε ποτέ.

[1] Τμήμα της αντίδρασης ήταν η προσπάθεια βιβλιογραφικής «εξαφάνισης» των εκθέσεων Σπράου. Εκδόθηκαν από την Εθνική Τράπεζα το 1997 χωρίς να φτάσουν ποτέ στα βιβλιοπωλεία. Παρέμειναν μόνο στο βιβλιοπωλείο του Μορφωτικού Ιδρύματος της Τράπεζας για μερικές εβδομάδες για να αποσυρθούν μετά και από εκεί. Η έκθεση για τις συντάξεις υπάρχει ηλεκτρονικά στο διαδίκτυο στη διεύθυνση <http://goo.gl/cMg8RS>

[2] Όπως οι φιλελεύθεροι το 2001 (συγγραφέας η Μ. Ξαφά) <http://goo.gl/jYrrL0>

[3] Το Π. Τήνιος, *Ασφαλιστικό: Μια μέθοδος ανάγνωσης*, Κριτική, Αθήνα 2010, προσφέρει μια ερμηνεία και ένα οδηγό για τις εξελίξεις έως και τον νόμο Λοβέρδου, ενώ προσφέρει και μια εκτίμηση για τις τάσεις μετά το 2010.

[4] Η πρόταση αυτή βρίσκεται σε περιληπτική μορφή στο <http://goo.gl/SOLgqQ> Οι υπολογισμοί στους οποίους βασίστηκαν οι παράμετροι της πρότασης δεν δημοσιοποιήθηκαν λόγω ασάφειας και αβεβαιότητας στα επίσημα στοιχεία για το ασφαλιστικό σύστημα – η ροή των οποίων από το 2010 έχει πρακτικά διακοπεί. Εξυπακούεται ότι καλύτερα στοιχεία θα οδηγούσαν σε πιο αξιόπιστη πρόταση. Στο μεταξύ όμως η αξιοποίηση αυτών που υπάρχουν είναι μονόδρομος.

[5] Ο.π. Επισημαίνουμε την επιφύλαξη για την ακρίβεια των επίσημων στοιχείων.

[6] Οι πυλώνες αυτοί θα χρηματοδοτηθούν με αποταμιεύσεις οι οποίες θα προέρχονται από τις εισφορές που δεν θα κατευθύνονται πλέον στα Ταμεία. Το ότι αυτή η καταβολή θα είναι προϊόν επιλογής θα μειώσει ουσιαστικά τις επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα.

[7] Κρίσιμο σημείο είναι ο μηχανισμοί επιδότησης ασφαλιστών των φτωχότερων και εξισορρόπησης του ρίσκου των εταιρειών. Η ολλανδική μεταρρύθμιση συνοδεύτηκε με βελτίωση των δεικτών υγείας και αποτέλεσε και έμπνευση για το Obamacare στις ΗΠΑ.

[8] Π.χ. το Γ' μέρος στο R. Holzmann, E. Palmer and D. Robalino (eds), *Nonfinancial Defined Contribution Pension systems in a changing pension world*, World Bank 2013.

[9] Βλ. για παράδειγμα Π. Τήνιος, *ό.π.*.

[10] Οι συντάξεις σουηδικού τύπου δεν απαιτούν την ύπαρξη αποθεματικού, αλλά προς τον συναλλασσόμενο εμφανίζονται ως συντάξεις προερχόμενες από την απόδοση ατομικού λογαριασμού. Βλ. Μ. Νεκτάριος, *Ασφαλιστική μεταρρύθμιση με συναίνεση και διαφάνεια*, Παπαζήση, Αθήνα 2008.

[11] Τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα των 45ρηδων έχουν υποστεί μεγάλες περικοπές, ενώ, δεδομένης της ηλικίας τους, δεν διαθέτουν αρκετό χρόνο για να συσσωρεύσουν δικαιώματα στον β' και γ' πυλώνα. Το πρόβλημα της επαπειλούμενης φτώχειας μπορεί να επιλυθεί με την αξιοποίηση ακίνητης περιουσίας για την συμπλήρωση των συνταξιοδοτικών τους αποταμιεύσεων.

[12] Αυτό είναι πρόβλημα που θίγει γενικότερα την οικονομική πολιτική.